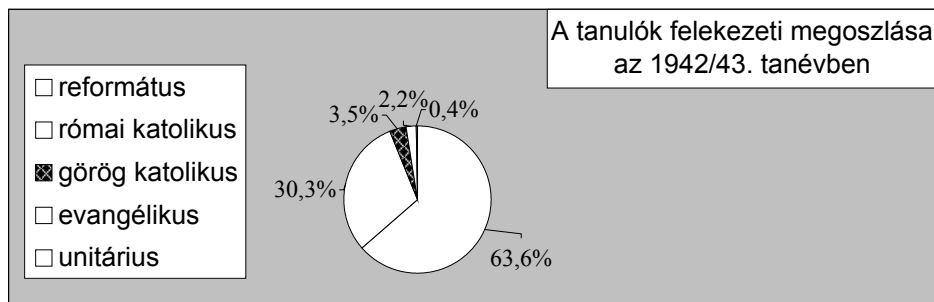

CSISZÁR IMRE

MEZŐGAZDASÁGI SZAKKÉPZÉS TÁRSADALMI HÁTTERE DEBRECENBEN ÉS PALLAGON

A mezőgazdasági iskola tanulóinak társadalmi összetételét illetően a rendelkezésre álló statisztikai adatokból elsősorban az 1945 előtti állapotokról tájékozódhatunk. Az 1945 utáni kimutatások ugyanis már csak a diákok létszámára, illetve a nemek szerinti megoszlásra terjedtek ki. A második világháború előtti időszakról azonban annál több ismerettel rendelkezünk. A tanulók felekezeti, lakóhely szerinti megoszlása, valamint a szülők foglalkozása és földtulajdon szerinti vizsgálata viszont olyan sajátos, iskola-specifikus szempontokat jelentenek, melyeket tágabb időszakra is érvényesnek tekinthetünk. Az alábbi vizsgálatokban elsősorban az 1942/43. tanévről fennmaradt évkönyvre, és az ott nyilvántartásba vett adatokra támaszkodunk.

A felekezeti szempontok figyelembe vétele 1945 után kikerült a gyakorlatból, az azt megelőző időszak kimutatásaiban viszont pontosan nyilvántartották a vallási hovatartozást. A mintaévnek tekintett 1942/43. tanévben például összesen 231 tanulója volt a középfokú gazdasági tanintézetnek, s a Tiszántúl népességének felekezeti viszonyainak megfelelően túlnyomó többségük (147 fő) református vallást követett.¹

I. sz. ábra

¹ Az 1942/43. tanévben a 147 református mellett 70 katolikus, 8 görög katolikus, 5 ágostai hitvallású evangélikus, valamint 1 unitárius vallású diák tanult az iskolában. Arányait tekintve tehát a következőképpen alakult a diákság felekezeti összetétele a vizsgált tanévben: 63,6% református, 30,3% római katolikus, 3,5% görög katolikus, 2,2% evangélikus, illetve 0,4% unitárius. – A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló Debreceni M. Kir. Középfokú Gazdasági Tanintézet és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás Évkönyve 1942–43. (Közzéteszi: Farkas Elemér igazgató) Debrecen, 1943. 40.

Mint az a fenti ábrából is jól kitűnik a tanulók közel 2/3-a volt református, míg több mint 30 százalékuk római katolikusnak számított. Ehhez képest a többi felekezet elenyésző kisebbséget jelentett. A református többség egyáltalán nem meglepő, ha tekintetbe vesszük Debrecen több évszázados protestáns hagyományait.

Ugyancsak sokat mondanak azok az adatok, melyek a tanulók lakóhelyére vonatkozóan maradtak fenn, s a mezőgazdasági iskola regionális vonzáskörzetének a pontos behatárolását teszik lehetővé. Az alábbi táblázat az 1942/43-as tanév tanulóinak lakóhelyét mutatja évfolyamonként és összesen. A kimutatásban az egyes vármegyék mellett Debrecen városának, illetőleg a fővárosnak is kiemelt figyelmet szenteltünk.

I. táblázat

A TANULÓK LAKÓHELY SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ 1942/43. TANÉVBEN²
(százalékban és számokban)

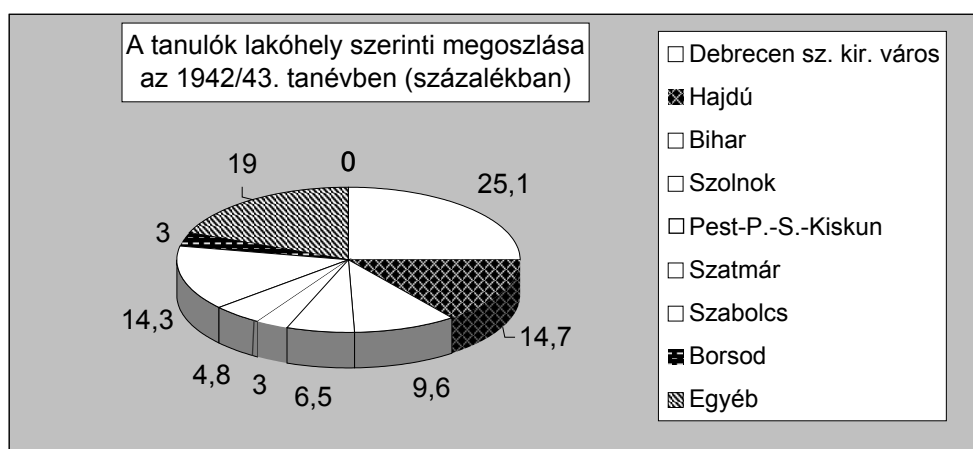
Lakóhely (vármegye)	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
Debrecen sz. kir. város	18 22,5	17 20,5	23 33,8	58 25,1
Hajdú	10 12,5	15 18,1	9 13,2	34 14,7
Bihar	7 8,7	7 8,5	8 11,8	22 9,6
Szolnok	6 7,5	6 7,2	3 4,4	15 6,5
Bács-Bodrog	–	–	1 1,5	1 0,4
Fehér	–	–	1 1,5	1 0,4
Budapest székesfőváros	1 1,25	2 2,4	–	3 1,3
Pest	3 3,8	2 2,4	2 2,9	7 3,0
Maros-Torda	–	–	3 4,4	3 1,3
Szatmár	4 5,0	5 6,0	2 2,9	11 4,8
Nyitra-Pozsony	–	–	2 2,9	2 0,9
Ugocsa	1 1,25	–	–	1 0,4

² A Magyar. Királyi. Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló Debreceni M. Kir. Középfokú Gazdasági Tanintézet és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás Évkönyve 1942–43. (Közvetteszi: Farkas Elemér igazgató) Debrecen, 1943. II. A szülők lakóhelye, 39. A táblázat adatai az év végi vizsgát tett tanulóakra vonatkoznak.

Lakóhely (vármegye)	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
Nógrád	–	1 1,2	–	1 0,4
Ung	2 2,5	–	–	2 0,9
Szilágy	–	–	1 1,5	1 0,4
Szabolcs	14 17,5	13 15,7	6 8,8	33 14,3
Csík	1 1,25	1 1,2	–	2 0,9
Borsod	2 2,5	2 2,4	3 4,4	7 3,0
Heves	1 1,25	2 2,4	–	3 1,3
Komárom	1 1,25	1 1,2	–	2 0,9
Zemplén	4 5,0	–	–	4 1,7
Baranya	2 2,5	–	1 1,5	3 1,3
Bereg	2 2,5	1 1,2	–	3 1,3
Csongrád	1 1,25	1 1,2	–	2 0,9
Háromszék	–	1 1,2	1 1,5	2 0,9
Vas	–	1 1,2	–	1 0,4
Zala	–	1 1,2	1 1,5	2 0,9
Sopron	–	3 3,6	–	3 1,3
Tolna	–	1 1,2	–	1 0,4
Udvarhely	–	–	1 1,5	1 0,4
Összesen	80 100,0	83 100,0	68 100,0	231 100,0

A fenti adatok figyelembe vételével megállapítható, hogy a diákok $\frac{1}{4}$ -e Debreceni illetőségű volt, ami leginkább a lakóhely és az iskola székhelye közötti távolsággal magyarázható.

Hasonló szempontok állhatnak a háttérben annak is, hogy Hajdú vármegyében a tanulók közel 15, míg Biharban közel 10 százaléka lakott. Jelentős mindemellett Szabolcs megye szerepe is, hiszen a diákok több mint 14 százaléka innen érkezett. Nagyobb csoportot (15, illetve 11 fő) Szolnok illetve Szatmár megye képviselt még, az ország más részeiből érkező növendékek csak elenyésző kisebbséget jelentettek. Mindez egyértelműen igazolja, hogy a pályaválasztásnál az iskola lakóhelyhez viszonyított távolsága fontos szempontot jelentett a tanulóknak és szüleiknek.³ Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a vizsgált tanévben 3 diák Budapestről jött a tanintézetbe csak azért, hogy mezőgazdasági szakember legyen.

II. sz. ábra

A kimutatásból az is egyértelműen kitűnik, hogy az egyes évfolyamok között voltak kisebb nagyobb eltérések az arányokat illetően, de ezek semmiképpen sem tekinthetők jelentősnek. Látható például, hogy a legtöbb debreceni (23 fő) a harmadik, a legtöbb Hajdú megyei diák (15 fő) pedig a második osztályban tanult, illetve a harmadik osztályba aránylag kevés Szabolcs megyei tanuló (mindössze 6 fő) járt. Ezek az aránytalanságok a lényegét illetően azonban elhanyagolhatóak.

A fentiek alapján tehát kijelenthető a Tiszántúl elsődlegessége a tanulók lakóhely szerinti rekrutációját illetően. Nem állhatunk messze az igazságtól, ha a fent látottakat, az iskola székhelyéhez közel eső megyék nagyobb részarányát tágabb időszakra is érvényes, az iskola elhelyezkedéséből következő jellemvonásnak tekintjük

A tanintézet tanulóiról többet is megtudhatunk, ha azt vesszük vizsgálat alá, hogy milyen társadalmi környezetből kerültek ki. A szülőknek a társadalomban elfoglalt helye, a szülők, elsősorban az apák foglalkozása, illetve a családnak az ag-

³ Ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen a nagyobb távolság jóval nagyobb költségekkel is járt, főként ami az utazás, illetve a kollégiumi ellátás költségeit illeti. Az étkezés is jóval könnyebben és olcsóbban megoldható volt az olyan diák esetében, aki otthon jutott meleg ételhez.

agráriumhoz való kötődése ugyancsak sokat elárulhat a tanulók pályaválasztásáról. Az alábbi táblázatban az erre vonatkozóan fennmaradt adatokat igyekszünk összefoglalni. Az egykorú kimutatásban alkalmazott, elsősorban a birtokviszonyokra koncentráló kategorizálás felvet ugyan bizonyos problémákat a tanulók társadalmi összetételének vizsgálatakor, mégis fontos következtetések levonásához vezethet, ezért nem mellőzhető. Több és pontosabban körülhatárolható foglalkozási kategória alkalmazásával még pontosabb és árnyaltabb képet kaphatnánk a diákság társadalmi rekrutációját illetően, de a főbb jellemvonások felvázolásához a rendelkezésre álló adatsorok is jó kiindulási alapot szolgáltatnak.

II. táblázat

A TANULÓK MEGOSZLÁSA A SZÜLŐK FOGLALKOZÁSA ALAPJÁN AZ 1942/43. TANÉVBEN⁴
(százalékban és számokban)

Foglalkozási kategória	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
Földbirtokos vagy bérlő	42 52,5	43 51,8	38 55,9	123 53,2
<i>Földbirtokkal is rendelkező:</i>				
Köztisztviselő, hivatalnok	3 3,8	3 3,6	5 7,4	11 4,8
Gazdasági tisztviselő	1 1,2	1 1,2	2 2,9	4 1,7
Pap, tanító	2 2,5	3 3,6	2 2,9	7 3,0
Kereskedő	3 3,8	5 6,0	–	8 3,5
Iparos	3 3,8	2 2,4	1 1,5	6 2,6
Tiszthelyettes és altiszt	–	2 2,4	3 4,4	5 2,2
Gazdasági alkalmazott	1 1,2	1 1,2	–	2 0,9
Nyugdíjas tisztviselő	2 2,5	–	3 4,4	5 2,2
Magánzó és egyéb szabad foglalkozású	–	1 1,2	–	1 0,4
<i>Összesen</i>	<i>15</i> <i>18,7</i>	<i>18</i> <i>21,7</i>	<i>16</i> <i>23,5</i>	<i>49</i> <i>21,2</i>

⁴ A Magyar Királyi Földmivvelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló Debreceni M. Kir. Középfokú Gazdasági Tanintézet és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás Évkönyve 1942–43. (Közléteszi: Farkas Elemér igazgató) Debrecen, 1943. V. A szülők foglalkozása, 41. A táblázat adatai az év végi vizsgát tett tanulóakra vonatkoznak.

Foglalkozási kategória	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
Földbirtokkal nem rendelkező:				
Köztisztviselő, hivatalnok	3 3,8	7 8,4	5 7,4	15 6,5
Gazdasági tisztviselő	2 2,5	2 2,4	–	4 1,7
Magántisztviselő	2 2,5	–	–	2 0,9
Pap, tanító	5 6,2	1 1,2	2 2,9	8 3,5
Tiszthelyettes és altiszt	3 3,8	4 4,9	2 2,9	9 3,9
Nyugdíjas tisztviselő	4 5,0	2 2,4	4 5,9	10 4,3
Kereskedő	1 1,2	–	–	1 0,4
Iparos	3 3,8	4 4,9	–	7 3,0
Magánzó és egyéb szabad foglalkozású	–	2 2,4	1 1,5	3 1,3
<i>Összesen</i>	23 28,8	22 26,5	14 20,6	59 25,6
Mindösszesen	80 100,0	83 100,0	68 100,0	231 100,0

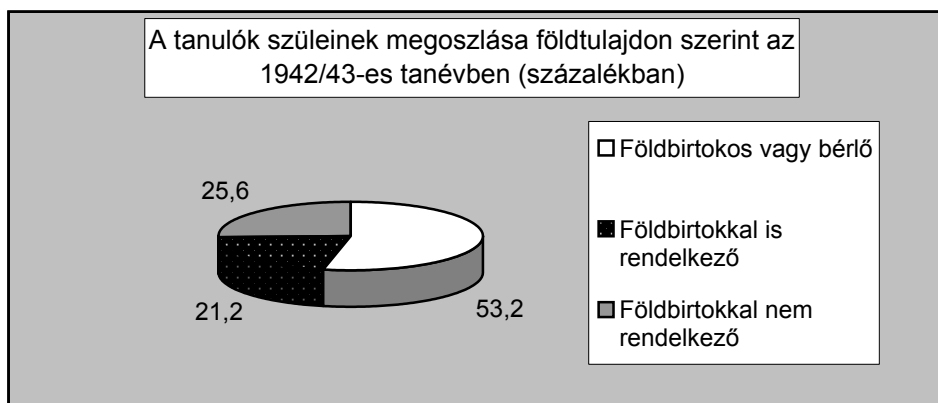
A táblázat adatait figyelve leginkább az tűnhet fel, hogy a vizsgált tanévben a diákság szüleinek túlnyomó többsége (74,4 százaléka) a földből élt, illetőleg földműveléssel is foglalkozott. Ez azt is jelenti, hogy mindössze 25,6 százalék volt az, aki semmilyen formában nem rendelkezett művelésre is alkalmas földterülettel.

A földművelő népesség azonban nemcsak a Debreceni m. kir. Középfokú Gazdasági Tanintézetben, hanem a Pallagi m. kir. Gazdasági Akadémiában is felülreprezentált volt. Erre már korábban is felfigyelt dr. Bajkó Mátyás, aki az 1926/27-es, illetve az 1927/28-as tanévet vizsgálva állapította meg: „A földbirtokos szülők gyermekeinek aránya általánossá lett. Pl. az 1926/27-es tanévben földbirtokos szülőtől származott 140, majd 1927/28-ban 126 növendék. Közülük saját birtokkal rendelkezett 127, illetve 106 hallgató.”⁵

A fenti – a gazdasági tanintézetre vonatkozó – adatsor is hasonló tendenciát mutat. Jól látható, hogy az 1942/43-as tanévben a 231 tanulóból 123-nak az édesapja földbirtokos vagy bérlő volt, ami 53,2 százalékos többséget jelentett. Ezekben a családokban tehát a mezőgazdasági ismeretek megszerzése elsődleges fontossággal bírt, hiszen a fő megélhetési forrás a föld volt. Az ilyen családokból kikerülő

⁵ A debreceni agrárfelsőoktatás 100 éve. Szerk.: dr. Komoróczy György. Budapest, 1968. 93.

gyermekek már úgy ültek be az iskolapadokba, hogy neveletésükből adódóan konkrét gyakorlati ismeretekkel rendelkeztek. Nem utolsó sorban pedig otthonról hozták magukkal a természet és a föld szeretetét, s ez nyilván megkönnyítette szakképzésüket is.

III. sz. ábra

Azok a diákok is közvetlen kapcsolatban álltak a mezőgazdasági műveléssel, akiknek a szülei polgári foglalkozásokat űztek ugyan, de nem távolodtak el teljesen az agráriumtól.⁶ A Debrecenre és a környező településekre jellemző parasztpolgárság tipikus példája ennek, a sokszor csak a saját háztartáshoz szükséges termények előállítására, illetve zöldség- és gyümölcsstermesztésre szakosodott, a nem túl nagy kiterjedésű földjét mellékesen művelő népességnek.⁷ A földbirtokkal is rendelkező

⁶ Erre a jelenségre már Gunst Péter is felhívta a figyelmet az 1867 utáni magyar agrárfejlődést vizsgálva: „Nagyon kevés olyan középbirtokos család maradt, amelyik kizárólag a földjein való gazdálkodásból tartotta volna fenn magát. Éppen ellenkezőleg: igen gyakori volt, hogy az állami vagy megyei állásaikból húzott jövedelmek egy részét is a ráfizeteses gazdálkodás veszteségeinek kiegyenlítésére kellett fordítaniuk. A 100 kat. holdnál több földdel rendelkező ún. úri birtokosok tehát ebbe a kategóriába sorolhatók, bár a legalsó birtokos rétegben (a 100–300 kat. holdasok között) igen sok gazdagparasztot is találhatunk [...]” – Gunst Péter: *A magyar agrártársadalom 1850–1914 között*. In: *A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig*. Szerk.: Gunst Péter. Bp., 1998. 176.

⁷ Szuhay Miklós ide vonatkozó kutatásaiból egyértelműen kiderül, hogy az Alföldön különösen elterjedtnek számított a zöldség- és gyümölcsstermesztés: „Még nagyobb a különbség, ha csak az alföldi városok birtokmegoszlását vizsgáljuk. E vidékeken olyan magas jövedelmet biztosító speciális kultúrák terjedtek el, mint a szőlő-, a gyümölcs- és a zöldségstermesztés, ami viszonylag kisebb földterületen intenzív, nagyobb jövedelmet biztosító gazdálkodást tett lehetővé. A gyümölcs- és zöldségstermesztés mellett az átlagosnál jóval fontosabb szerepet töltött be az alföldi mezővárosok gazdálkodásában az állattenyésztés is, elsősorban a baromfi- és egyes területeken a sertésenyésztés.” – Szuhay Miklós: *A magyar mezőgazdaság a két világháború között 1919–1945*. In: *A magyar agrártársadalom*. i. m. 226. A fentiekkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az ugyancsak elterjedt állattenyésztés pedig az ehhez szükséges takarmány megtermelésének az igényét vetette fel az Alföldön.

szülők foglalkozási szerkezetét vizsgálva szembetűnő, hogy a legtöbben közülük köztisztviselők (11 fő), papok, tanítók (7 fő), illetve kereskedők (8 fő), valamint iparosok (6 fő). Különösen a köztisztviselő, hivatalnok réteg az, amelyik e tekintetben kiemelkedőnek tekinthető.

A földbirtokkal nem rendelkező szülők foglalkozási szerkezete ehhez képest eltéréseket mutat. A köztisztviselők szerepe ebben az esetben még szembeötlőbb. A diákok 6,5 százalékának, 15 főnek a szülője tartozott a földtulajdonnal nem rendelkező köztisztviselő, hivatalnok kategóriába. Jól látható tehát, hogy összességében 26 főnek, a tanulók több mint 11 százalékának az édesapja köztisztviselő vagy hivatalnok volt.

Érdekes, hogy a földtulajdonnal nem rendelkező papok, tanítók, valamint az iparosok csaknem ugyanúgy képviseltették magukat (8 ill. 7 fő), mint az előző esetben, addig a kereskedők csaknem teljesen eltűntek. Mindössze 1 olyan tanuló volt, aki kereskedő családból származott, és édesapja nem rendelkezett földtulajdonnal.⁸

Szembetűnő ugyanakkor az is, hogy a nyugdíjas köztisztviselő (10 fő), valamint a tiszthelyettes és altiszt (9 fő) kategória mennyire felülreprezentált volt a földbirtokkal is rendelkező kategóriákhoz képest. Az ilyen foglalkozásokat űző szülők esetében csaknem kétszerese a földnélküli a földbirtokkal rendelkezőnek. A nyugdíjas köztisztviselők esetében ezen nem is lehet csodálkozni, hiszen nekik egyrészt pénzük sem nagyon lehetett földet vásárolni, másrészt a fizikai erejük sem volt meg ahhoz, hogy megműveljék azt.

Az altisztek tekintetében más a helyzet, bár ők sem számítottak anyagilag tehető rétegnek. Esetükben a paraszti származásban és a társadalom megbecsültebb rétegeibe való feltörekvésben kereshetjük az okot. Ők nem azért törtek ki a paraszti sorból, hogy ismét földet műveljenek, és gyermekeiket sem azért íratják iskolába, hogy mezőgazdasági munkások legyenek. Azt, hogy az altisztek már a középiskolákban is egyre jelentékenyebb csoportot alkottak már Timár Lajos is igazolva látta, amikor megállapította, hogy „*a két világháború között az altiszti réteg gyermekei mind középiskolába, mind polgári iskolába jóval nagyobb eséllyel jutottak be, mint a társadalomban náluk esetleg 6-10-szer népesebb foglalkozási csoportok.*”⁹

⁸ Az, hogy a kereskedők túlnyomó többsége (9 főből 8!) földtulajdonnal is rendelkezett arra utalhat, hogy ezeknek a kereskedőknek a nagy része terménykereskedő, vagy állatkereskedő lehetett. Ebben az esetben a földtulajdonnak fontos szerepe lehetett a család megélhetésében.

⁹ Timár Lajos: Az oktatási rendszer és az értelmiség reprodukciója a két világháború között Magyarországon. In: *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben*. Szerk. Valuch Tibor, Bp., 1995. 583. – Itt kell megemlíteni azonban azt is, hogy az altiszti réteg gyermekeinek fokozódó megjelenése az oktatási rendszer mindhárom szintjén megfigyelhető volt. Timár Lajos újabb keletű kutatásai arra is rávilágítottak, hogy körükben a középfokú oktatás tekintetében elsősorban a gyakorlatiasabb ismereteket nyújtó, de a felsőfokú tanulmányok lehetőségét is biztosító felsőkereskedelmi iskolák voltak a legnépszerűbbek: „[...] a felsőkereskedelmiben az altisztek aránya a 20-as évekhez képest drámai növekedést mutatott, s a majdnem 20%-os arányukkal szinte beérték a «polgári» kispolgárságot annak ellenére, hogy az össznépességen belül az arányuk kevesebb, mint fele volt az előbbieknél.” – Timár Lajos: Az alföldi és dunántúli városok szociális arcu-

Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a kimutatott és vizsgált jelenségek nagy része a debreceni m. kir. Középfokú Gazdasági Tanintézet sajátos helyzetéből és egyedi képzési orientációjából adódott. Az iskola földrajzi elhelyezkedése nagyban meghatározta a tanulók társadalmi összetételét csakúgy, mint felekezeti viszonyait. Ugyancsak az Alföld, illetve a tanintézet képzési struktúrája állt annak a háttérben is, hogy a földbirtokkal rendelkező, földművelő népesség gyermekei jelentős felülreprezentáltságot mutattak a tanulók körében.

A földből élő, illetőleg a földműveléssel is foglalkozó családokból kikerülő gyermekek közel $\frac{3}{4}$ -es többsége önmagában is figyelemre méltó. E tekintetben célszerű vizsgálódásainkat kiterjeszteni arra is, hogy ezeknek a családoknak a többsége mekkora földterület felett rendelkezett. Az alábbi táblázatban az erre vonatkozóan rendelkezésre álló adatainkat igyekeztünk összefoglalóan bemutatni, figyelve a birtoknagyság szerinti megoszlás arányaira is.

III. táblázat

A SAJÁT BIRTOKKAL VAGY BÉRLETTEL RENDELKEZŐK
BIRTOKNAGYSÁG SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ 1942/43. TANÉVBEN¹⁰
(százalékban és számokban)

Birtoknagyság (kat. hold)	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
1–10	8 13,6	7 11,7	10 18,8	25 14,6
11–20	7 11,9	7 11,7	3 5,7	17 9,9
21–30	9 15,2	5 8,3	7 13,2	21 12,2
31–40	9 15,2	10 16,7	7 13,2	26 15,1
41–50	4 6,8	4 6,7	3 5,7	11 6,4
51–60	2 3,4	3 5,0	2 3,8	7 4,1
61–70	1 1,7	2 3,3	4 7,5	7 4,1
71–80	1 1,7	1 1,6	2 3,8	4 2,3

lata a két világháború között. In: *Kárpát-medence: települések, tájak, régiók, térstruktúrák*. Szerk.: Győri Róbert, Hajdu Zoltán. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Pécs–Bp., 2006. 51–52.

¹⁰ A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló Debreceni M. Kir. Középfokú Gazdasági Tanintézet és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás Évkönyve 1942–43. (Közzéteszi: Farkas Elemér igazgató) Debrecen, 1943. In: *A szülők foglalkozása. A szülők vagy tanulók saját birtokának vagy bérletének kiterjedése*. 41.

Birtoknagyság (kat. hold)	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
81–90	–	2 3,3	1 1,9	3 1,7
91–100	2 3,4	1 1,6	–	3 1,7
101–200	11 18,6	10 16,7	6 11,3	27 15,7
201–500	4 6,8	4 6,7	7 13,2	15 8,7
500 kat. hold felett	1 1,7	4 6,7	1 1,9	6 3,5
Összesen	59 100,0	60 100,0	53 100,0	172 100,0

A fenti táblázat adataiból jól kitűnhet, hogy az iskola növendékeinek többsége kisbirtokos, illetve kisebb földterületet művelő családokból került ki. A szülők 51,8%-a 40 holdnál kisebb birtokkal rendelkezett, közel 15% pedig 1–10 holdas törpebirtokos volt. Összehasonlításképpen itt kell megemlíteni, hogy Gunst Péter számításai szerint a magyar társadalom több mint felét kitevő agrárnépesség 69,52%-a tartozott az 5 kat. holdnál kevesebb földtulajdonnal rendelkező legszegényebb népcsoport közé.¹¹

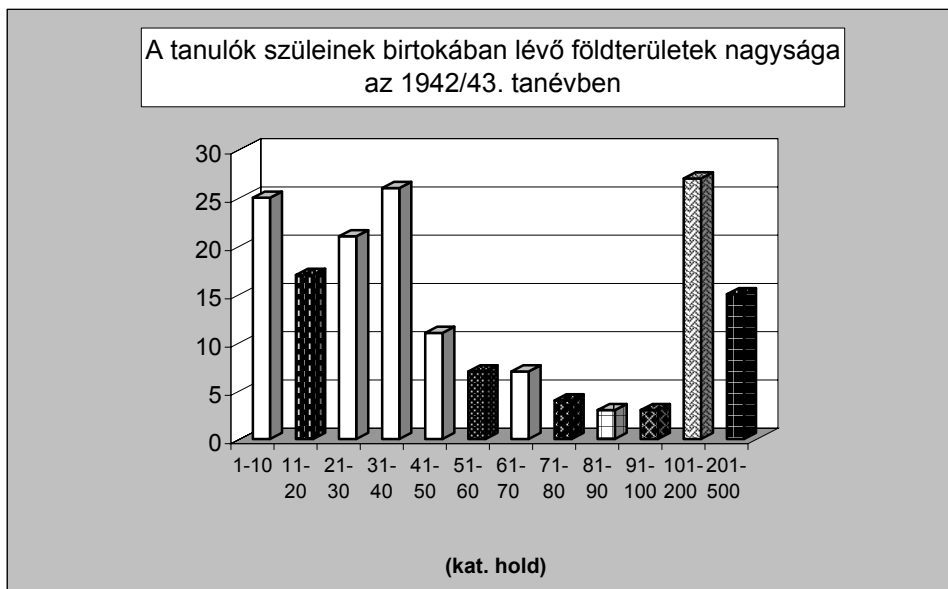
Az is jól látható, hogy míg a 40 és 50 hold közötti birtokkal rendelkező családok aránya még 6,4 százalékos volt, addig 50 és 100 hold közötti művelhető földterülettel a tanulók szüleinek mindössze 13,9 százaléka rendelkezett.

Viszonylag jelentős csoportot képeztek még a 100 és 200 hold közötti földbirtokkal bíró családoknak a tanuló ifjúság közel 16 százalékát kitevő gyermekei is. Ehhez képest a 200 és 500 hold közötti kategóriába a diákoknak már csak 8,7 százaléka tartozott, míg a leggazdagabbnak tekinthető, 500 hold feletti földterületet birtokló csoportba mindössze 6 tanuló családja sorolható.

Ez a jelenség, ti. a nagyobb birtokterületek viszonylag kis száma az Alföldre jellemző sajátos birtokstruktúrából is egyértelműen következett. Ahogy arra Szuhay Miklós is felhívta a figyelmet, a tájegység zömmel paraszti tulajdonban lévő földbirtokaival, kisebb méretű birtokszerkezetével magasabb technikai színvonalat képviselt a Dunántúlhoz képest: „A mezőgazdaság általános helyzeténél kedvezőbb viszonyok voltak tapasztalhatók az alföldi mezővárosokban, vagyis ahol a parasztgazdaságok nagyobb súllyal szerepeltek, a gazdasági színvonal mind a technikai, mind a művelési struktúráját tekintve jobb volt. Itt a nagybirtok jóval kisebb szerepet játszott, mint az ország más területein. A Dunántúlon a földterületnek közel 44%-a,

¹¹ Gunst Péter: A paraszti társadalom Magyarországon a két világháború között. In: *Magyarország társadalomtörténete II. 1920–1944.* (Szöveggyűjtemény) Szerk.: Gyáni Gábor. Bp., 1995. 116., 119.

az Alföldön közel egyharmada volt a 200 holdnál nagyobb földterületet uraló birtokosok kezén.¹²

IV. sz. ábra

Ha megnézzük az egyes osztályok közötti eltéréseket akkor megállapíthatjuk, hogy az eddigiek fényében különösebb meglepetéssel nem szolgálnak. A kisebb-nagyobb eltérések, aránymódosulások jelentősége elhanyagolható. Az adatok a fent elmondottakat támasztják alá.

A gazdasági iskola tanulóinak társadalmi összetételét vizsgálva tehát megállapítható, hogy főként a környező megyék földművelő, illetve földműveléssel is foglalkozó kisbirtokosai alkották a diákság gerincét. Vizsgálataink során még egy fontos szempont figyelembe vétele okvetlenül szükséges ahhoz, hogy társadalomképünk teljes legyen. Nevezetesen azt érdemes még áttekintenünk, hogy évente mekkora volt a kibocsátott, végzett szakemberek volumene, illetve, hogy hogyan alakult ezen belül a nemek szerint megoszlás. Az alábbi táblázatokban a végzett tanulókra vonatkozó adatokat igyekeztünk összefoglalni a különböző képzési típusok szerint.

¹² Szuhay Miklós: *A magyar mezőgazdaság a két világháború között 1919–1945*. In: *A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig*. (Szerk.: Gunst Péter) Budapest, Napvilág Kiadó, 1998. 226.

IV. táblázat
KÖZÉPFOKON VÉGZETT TANULÓK (1943–1990)¹³
(százalékban és számokban)

Tanév ¹⁴	Férfi	Nő	Összesen
1940/41	–	–	79
1941/42	–	–	179
1942/43	–	–	254
1943/44	68 100,0	–	68 100,0
1944/45	75 100,0	–	75 100,0
1945/46	115 99,1	1 0,9	116 100,0
1946/47	57 100,0	–	57 100,0
1947/48	35 100,0	–	35 100,0
1948/49	55 98,2	1 1,8	56 100,0
1949/50	24 68,6	11 31,4	35 100,0
1950/51	25 52,1	23 47,9	48 100,0
1951/52*	171 73,1	63 26,9	234 100,0
1952/53*	60 75,0	20 25,0	80 100,0
1953/54	39 54,2	33 45,8	72 100,0
1954/55	7 15,2	39 84,8	46 100,0
1955/56	55 71,4	22 28,6	77 100,0

¹³ Balásházy János Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve 1940–1990. (Szerk.: Gesztelyi Nagy László) Debrecen–Pallag, 1991. 49–74., illetve: Jubileumi évkönyv 1940–2000, 1, *Balásházy János Mezőgazdasági Középiskola és Kollégium*, (Szerk.: Gyarmatiné Kiss Margit) Debrecen–Pallag, 2001. 204–233.

A *-gal jelölt tanévekre (1951/52 és 1952/53) vonatkozó adatok a Pallagi Mezőgazdasági Technikum és a Böszörményi úti mezőgazdasági középiskola diáklétszámát összevontan mutatják.

¹⁴ Az 1940/41-es, az 1941/42-es, valamint az 1942/43-as tanévre vonatkozó létszámadatokat az 1942/43-as tanévről szóló évkönyv vonatkozó kimutatása tartalmazza. – Lásd: A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló Debreceni M. Kir. Középfokú Gazdasági Tanintézet és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás Évkönyve 1942–43. (Közzéteszi: Farkas Elemér igazgató) Debrecen, 1943. X. Beiratkozott tanulók., 44.

Tanév ¹⁴	Férfi	Nő	Összesen
1956/57	40 69,0	18 31,0	58 100,0
1957/58	30 73,2	11 26,8	41 100,0
1958/59	33 71,7	13 28,3	46 100,0
1959/60	24 80,0	6 20,0	30 100,0
1960/61	22 100,0	–	22 100,0
1961/62	34 53,1	30 46,9	64 100,0
1962/63	33 51,6	31 48,4	64 100,0
1963/64	43 59,7	29 40,3	72 100,0
1964/65	35 50,7	34 49,3	69 100,0
1965/66	27 67,5	13 32,5	40 100,0
1966/67	28 70,0	12 30,0	40 100,0
1967/68	44 73,3	16 26,7	60 100,0
1968/69	46 79,3	12 20,7	58 100,0
1969/70	44 73,3	16 26,7	60 100,0
1970/71	72 83,7	14 16,3	86 100,0
1971/72	53 82,8	11 17,2	64 100,0
1972/73	59 75,6	19 24,4	78 100,0
1973/74	72 79,1	19 20,9	91 100,0
1974/75	66 78,6	18 21,4	84 100,0
1975/76	66 88,0	9 12,0	75 100,0
1976/77	86 90,5	9 9,5	95 100,0
1977/78	83 94,3	5 5,7	88 100,0

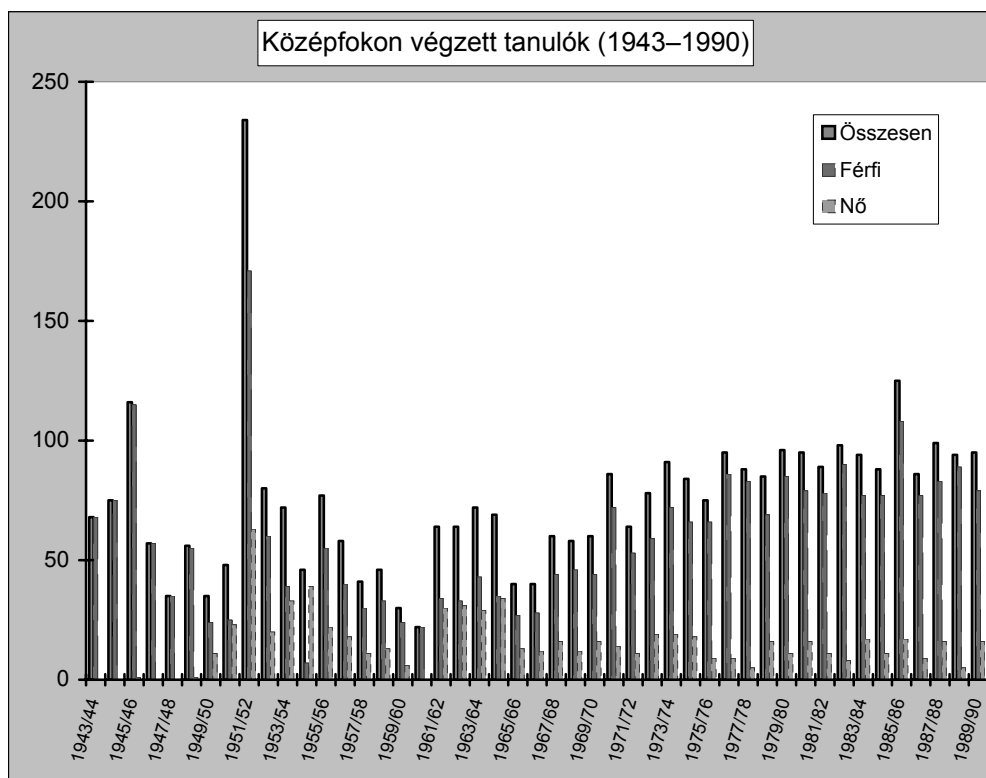
Tanév ¹⁴	Férfi	Nő	Összesen
1978/79	69 81,2	16 18,8	85 100,0
1979/80	85 88,5	11 11,5	96 100,0
1980/81	79 83,2	16 16,8	95 100,0
1981/82	78 87,6	11 12,4	89 100,0
1982/83	90 91,8	8 8,2	98 100,0
1983/84	77 81,9	17 18,1	94 100,0
1984/85	77 87,5	11 12,5	88 100,0
1985/86	108 86,4	17 13,6	125 100,0
1986/87	77 89,5	9 10,5	86 100,0
1987/88	83 83,8	16 16,2	99 100,0
1988/89	89 94,7	5 5,3	94 100,0
1989/90	79 83,2	16 16,8	95 100,0
Összesen	2817 79,8	711 20,2	3528 100,0

Mint látható, a debreceni Középfokú Gazdasági Tanintézet diákjainak létszáma az 1940-es évek első felében egy jelentős felfutást mutatott. A kapuit épphogy megnyitó intézménybe az 1940/41-es tanévben még csak 79, míg az 1942/43-as tanévben már 254 diák járt. A következő két évben a tanulók létszáma jelentősen visszaesett (70 fő körülire), ami egyértelműen a második világháború következményének tudható be.

Az 1945/46-os tanév tekintélyes, 114 fős diáklétszáma a háborút megjárt fiatalok egy időben történő megjelenésével magyarázható. Az is jól látszik viszont, hogy ez a felfutás nem bizonyult tartósnak, s a következő 5 évben viszonylag kevés (60 főnél kevesebb) növendéke volt a Böszörményi úton működő intézménynek. Az 1951/52-es tanév 234 fős összlétszámát azonban érdemes fenntartásokkal kezelni, hiszen ebbe a még Debrecenben és a már Pallagon tanuló diákok is benne foglaltatnak. A következő tanévre 80 főre esett vissza a diáklétszám, ami a Böszörményi úti iskola közeli megszűnésével állt összefüggésben.

A következő időszakban viszonylag alacsonyan alakultak a tanulói létszámok. Míg az 1950-es évek első felében még nem ritka 70 fő feletti diáklétszám, addig a következő fél évtizedben ezt a mennyiséget még megközelíteni sem sikerült. Az 1963/64-es tanévben ismét meghaladta a 70 főt a tanulók száma, de ez a növekedés csak átmeneti volt, hiszen ebben az évtizedben e tekintetben jelentősebb előretörés nem figyelhető meg.

A tanulói létszámot figyelve az 1970-es évek, illetve a '80-as évek első fele mutat tartós növekedést. Nem volt ritka ebben az időszakban a 100 főt is megközelítő diáklétszám sem. Az 1985/86-os tanévben az iskola növendékeinek száma elérte a 124 főt, ami a Kádár-korszakot tekintve egyértelmű csúcspontot jelentett. Ezt követően a rendszerváltásig valamivel 100 fő alatti diáklétszám jellemezte a Balásházy János Mezőgazdasági Szakközépiskolát.

V. sz. ábra

A nemek szerinti megoszlás tekintetében a táblázat adatai jól mutatják, hogy milyen lassan indult meg a nők bekapcsolódása a mezőgazdasági szakképzésbe. Az 1940-es évek végéig csak elvétve találhatunk nőt a diákok között. Jelentősebb számban csak az 1949/50-es tanévben jelentek meg, ekkor 11-en tanultak a Bő-

szörményi úton, ami az összlétszám több mint 30 százalékának felelt meg. Az 1950/51-es tanévben közel 48 százalék a diákoknak nő volt, majd ez az arány 25 százalék körülire esett vissza.

Az 1953/54-es tanév egyedülállóan tekinthető az egész korszakra vonatkozóan, hiszen ekkor a 46 beiskolázott tanulóból 39 nő volt. A nők tehát ebben a tanévben közel 85 százalékos többségben voltak. Ez volt az egyetlen olyan tanév az iskola történetében, amikor nem a férfiak voltak többségben.

A nők aránya ezt követően igen hullámzóan alakult. Az 1960/61-es tanévben például egyetlen nő sem volt a tanulók között. Az 1960-as évekre egyébként az a jellemző, hogy míg az évtized első felében az 50 százalékot is megközelítette az nők arányszáma, addig ez a ráta az évtized végére a 30 százalékot sem érte el. Az 1970-es években a nők aránya tovább csökkent, az 1977/78-as tanévben mindössze 5 nő járt az intézménybe. Ezt követően emelkedett ugyan a nők aránya, volt hogy bőven 10 százalék fölé, de a 20 százalékot a rendszerváltásig már egyszer sem sikerült megközelíteni.

A nők bekapcsolódása a mezőgazdasági szakképzésbe tehát, különösen a '40-es évekhez képest jelentősnek mondható, noha helyenként érezhető, hogy a folyamatot a politika nem egyszer túlzottan is erőltette.

Mint arról már szóltunk, az iskola életében különleges helyet foglal el az a 7 év, amikor az intézmény felsőfokú képzést is adott hallgatóinak. Az alábbi táblázat az 1963 és 1969 között felsőfokon végzett diákokra vonatkozó adatokat tartalmazza.

V. táblázat

A FELSŐFOKÚ MEZŐGAZDASÁGI TECHNIKUMBAN VÉGZETT HALLGATÓK (1963–1969)¹⁵
(százalékban és számokban)

A végzés éve ¹⁶	Férfi	Nő	Összesen
1963	35 79,5	9 20,5	44 100,0
1964	30 83,3	6 16,7	36 100,0
1965	41 95,3	2 4,7	43 100,0
1965	47 95,9	2 4,1	49 100,0
1966	95 96,0	4 4,0	99 100,0
1967	83 89,2	10 10,8	93 100,0

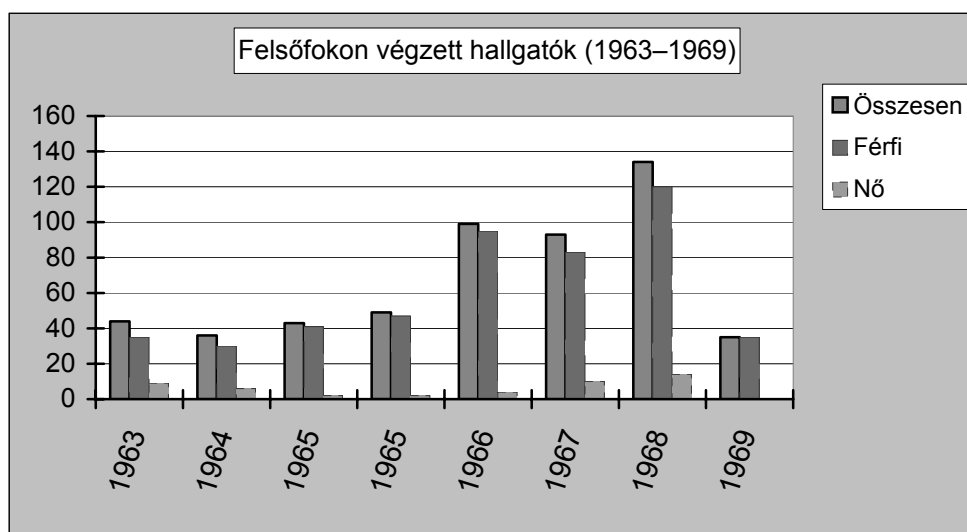
¹⁵ Balásházy János Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve 1940–1990. (Szerk.: Gesztelyi Nagy László) Debrecen–Pallag, 1991. 92–95., illetve: Jubileumi évkönyv 1940–2000. 1, *Balásházy János Mezőgazdasági Középiskola és Kollégium*, (Szerk.: Gyarmatiné Kiss Margit) Debrecen–Pallag, 2001. 199–203.

¹⁶ 1965-ben két évfolyam is végzett.

A végzés éve	Férfi	Nő	Összesen
1968	120 89,6	14 10,4	134 100,0
1969	35 100,0	–	35 100,0
Összesen	486 91,2	47 8,8	533 100,0

A fenti adatokat vizsgálva látható, hogy a kibocsátott hallgatók száma az első években 40-50 fő körül mozgott, hogy 1966-ban és 1967-ben megközelítse, 1968-ban pedig jelentősen átlépje a 100 főt. Az 1968-as év minden tekintetben a csúcspontot jelentette, hiszen ekkor 134 fő végzett Pallagon. 1969-ben, a felsőfokú képzés utolsó évében mindössze 34 hallgató kapott felsőfokú oklevelet.

A nemek egymáshoz viszonyított arányáról elmondható, hogy a nők a középfokú képzéshez képest kevésbé vettek részt a felsőfokú oktatásban. A képzési forma fennállásának 7 éve alatt összesen 47 nőhallgató szerzett diplomát. 1963-ban 9-en, 1967-ben 10-en, 1968-ban pedig 14-en voltak a végzetek között. Számuk a többi tanévben elhanyagolható volt, az utolsó kibocsátási évben pedig nullára redukálódott.

VI. sz. ábra

Még egy képzési típust, az 1954-től meginduló levelező tagozatot érdemes a fentiekhez hasonló vizsgálat alá vonnunk. Tekintettel arra, hogy levelező képzésben leginkább a másoddiplomás, tehát idősebb korosztályok vettek részt elsősorban, itt némileg eltérhetett a nemek közötti megoszlás is. Az alábbi táblázat adatai rámutathatnak az esetlegesen meglévő jellegzetességekre.

VI. táblázat
LEVELEZŐ TAGOZATON VÉGZETT TANULÓK (1954–1990)¹⁷
(százalékban és számokban)

A végzés éve ¹⁸	Férfi	Nő	Összesen
1954	28 100,0	–	28 100,0
1955	39 86,7	6 13,3	45 100,0
1956	27 100,0	–	27 100,0
1958	16 88,9	2 11,1	18 100,0
1959	10 90,9	1 9,1	11 100,0
1960	20 87,0	3 13,0	23 100,0
1961	20 87,0	3 13,0	23 100,0
1962	19 86,4	3 13,6	22 100,0
1963	57 95,0	3 5,0	60 100,0
1964	75 93,7	5 6,3	80 100,0
1965	120 85,7	20 14,3	140 100,0
1966	131 80,9	31 19,1	162 100,0
1967	73 83,9	14 16,1	87 100,0
1968	76 86,4	12 13,6	88 100,0
1969	53 84,1	10 15,9	63 100,0
1970	18 81,8	4 18,2	22 100,0
1971	10 55,6	8 44,4	18 100,0
1972	54 80,6	13 19,4	67 100,0
1973	12	3	15

¹⁷ Balásházy János Mezőgazdasági Szakközépiskola Évkönyve 1940-1990. (Szerk.: Gesztelyi Nagy László) Debrecen–Pallag, 1991. 75–87., illetve: Jubileumi évkönyv 1940–2000. 1, *Balásházy János Mezőgazdasági Középiskola és Kollégium*, (Szerk.: Gyarmatiné Kiss Margit) Debrecen–Pallag, 2001. 187–198.

¹⁸ 1957-ben levelező tagozat nem végzett.

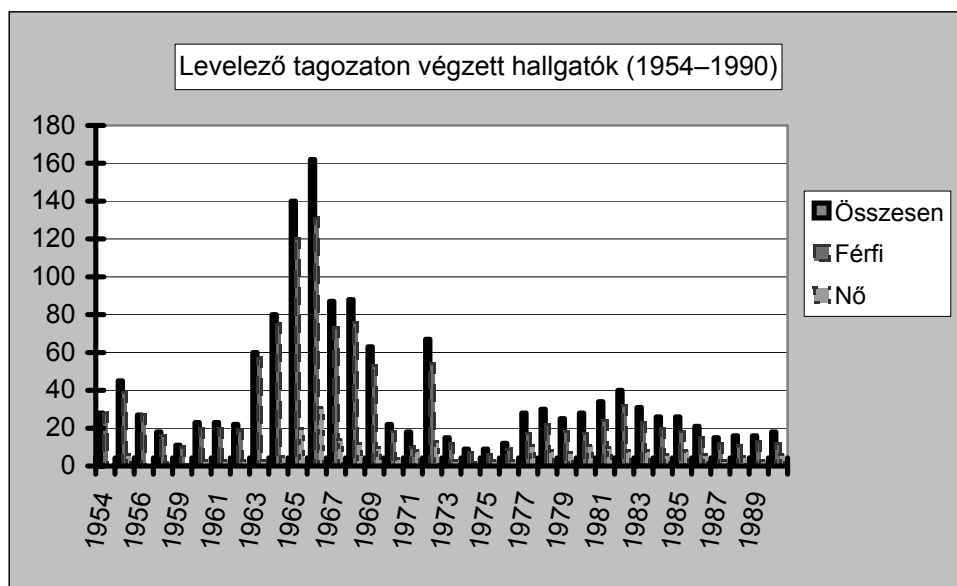
A végzés éve ¹⁸	Férfi	Nő	Összesen
	80,0	20,0	100,0
1974	7 77,8	2 22,2	9 100,0
1975	6 66,7	3 33,3	9 100,0
1976	9 75,0	3 25,0	12 100,0
1977	17 60,7	11 39,3	28 100,0
1978	22 73,3	8 26,7	30 100,0
1979	18 72,0	7 28,0	25 100,0
1980	17 60,7	11 39,3	28 100,0
1981	24 70,6	10 29,4	34 100,0
1982	32 80,0	8 20,0	40 100,0
1983	23 74,2	8 25,8	31 100,0
1984	20 76,9	6 23,1	26 100,0
1985	18 69,2	8 30,8	26 100,0
1986	15 71,4	6 28,6	21 100,0
1987	12 80,0	3 20,0	15 100,0
1988	11 68,7	5 31,3	16 100,0
1989	13 81,2	3 18,8	16 100,0
1990	12 66,7	6 33,3	18 100,0
Összesen	1134 82,0	249 18,0	1383 100,0

A levelező tagozaton tanulók számát vizsgálva látható, hogy az 1950-es években a csúcspontot az 1955-ös év jelentette 45 fővel, majd ezt követően jelentős visszaesésnek lehetünk tanúi. A képzési típus népszerűségének a növekedése az 1960-as évek elején figyelhető meg először. Az 1963-as évben a levelező tagozaton tanulók száma 60 főre emelkedett, majd a következő években ez a növekvő tendencia tovább erősödött. 1966-ban már 162 levelezőn végzett diákkal büszkélkedhetett az intézmény, ami az egész korszak tekintetében is abszolút csúcspontnak számít. Et-

től kezdve rohamosan csökkent a levelező tagozaton tanulók száma. Az 1974-es és 1975-ös tanévben mindössze 9-9 levelezős vizsgázott le.

Az 1970-es évek második felében némi növekedés megfigyelhető ugyan, de a következő időszak legmagasabb levelezői létszámát az 1982-es év jelenti 40 végzett diákkal. Ezt követően újabb csökkenés kezdődött, és az 1980-as évek második felére a levelezősök létszáma 20 fő alá esett.

A nők fokozatos megjelenése a levelező tagozat esetében is egyértelműen megfigyelhető, arányuk azonban az egész korszak tekintetében jóval alatta maradt a nappali tagozaton jellemző jelenlétükhöz képest. Az 1960-as évek derekáig számuk elenyésző volt, mindössze néhány főt tett ki. Az 1965-ben, illetve 1966-ban végzett 20, illetve 31 fős létszám viszont abszolút tetőpontot jelentett a nők létszámát illetően. A korszak hátralévő részében számuk meglehetősen alacsonyan alakult, gyakran jelentősen 10 fő alá süllyedt.

VII. sz. ábra

Fontos megemlíteni, hogy a nők kis létszáma arányaiban jelentősnek tűnhet egyes években, de ez leginkább az amúgy is nagyon alacsony diáklétszámnak tulajdonítható, messzemenő következtetések ebből nem vonhatók le.

Ezzel vizsgálataink végére értünk. A Debrecenhez és Pállaghoz kötődő mezőgazdasági szakképzés történetének áttekintésével, illetve a gazdasági iskola társadalmi háttérének megvilágításával remélhetőleg sikerült erről, az agráriumhoz sok szállal kötődő intézményről hiteles képet rajzolnunk.